

9. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навч. пос. / [Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, Н. С. Логвінова та ін.]; За редакцією Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, І. В. Ліганенко. – [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 356 с.

References

1. Transformacija modeli ekonomiky Ukrai'ny: (ideologija, prytrichchja, perspektyvy) [Tekst] / Nacional'na akademija nauk Ukrai'ny, In-t ekonomichnogo prognozuvannja; red.: V. M. Gejec'. – K.: Logos, 1999. – 500 s.
2. Burakovs'kyj I. Mizhnarodna trgovlja ta ekonomichnyj rozvytok krai'n z perehidnoju ekonomikoju / I. V. Burakovs'kyj. – K.: NAUKMA, 1998. – 204 s.
3. Shapoval O. Fenomen tranzytynosti i v istorii' suspil'no-ekonomichnoi' / O. P. Shapoval // Visnyk NTUU «KPI». Filosofija. Psychologija. Pedagogika: zbirnyk naukovykh prac'. – 2011. – №2. – S.178.
4. Hantington S. Tret'ja volna. Demokratizacija v konce XX veka / S. Hantington; [Per. s angl. L. Ju. Pantshoj]. – M.: «Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija» (ROSSPJeN), 2003. – 368 s.
5. Mizhnarodna ekonomika: pidruch. dlja stud. vyssh.navch. zakl. / [Kozak Ju. G., Luk'janenko D. G., Makogon Ju. V. ta in.]; Za red. Ju. G. Kozaka, D. G. Luk'janenko, Ju. V. Makogona [3-tje vyd.]. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2009. – 560 s.
6. Bilorus O. Tranzytynni krai'ny u svitosystemi postindustrial'nogo globalizmu (Chastyna 1) / O. G. Bilorus // Ekonomichnyj chasopys – XXI. – 2013. – №7–8(1). – S.3–6.
7. Gorbulin V. «Gibridnaja vojna» kak kljuchevoj instrument rossijskoj geostrategii revansha [Elektronnyj resurs] / V. Gorbulin // «Zerkalo nedeli. Ukraina» №12. – Rezhym dostupu: http://gazeta.zn.ua/internal/gibridnaya-vojna-kak-kljuchevoj-instrument-rossijskoj-geostrategii-revansha_.html
8. Strategii' ekonomichnogo rozvytku v umovah globalizacii'. [monografija] / O. G. Bilorus, D. G. Luk'janenko ta in. – K.: KNEU, 2001. – 538 s.
9. Mizhnarodni strategii' ekonomichnogo rozvytku: navch. pos. / [Ju. G. Kozak, V. V. Kovalevs'kyj, N. S. Logvinova ta in.]; Za redakciju Ju. G. Kozaka, V. V. Kovalevs'kogo, I. V. Liganenko. – [2-ge vyd.]. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2009. – 356 s.

Vetrinsky I., candidate of political sciences, researcher at the State University «Institute of World History of NAS of Ukraine» (Ukraine, Kyiv), salcicha@mail.ru

Features of formation of a national development strategy for the transition countries: the geopolitical context

International security system is in a state of crisis, the degree of escalation in regional points of tension threatens future global shocks. Transition countries are in special risk because of their weak socio-economic systems which are unstable and extremely vulnerable to potential external threats and internal challenges. Creation and implementation of a comprehensive national development strategy which have to be established in view of geopolitical factors, is intended to be the foundation that will ensure the construction of effective social and economic system and will contribute to the sustainable development of transition countries. Any strategy must first be adapted to the actual conditions and the environment – in the first place, the internal socio-economic transformations, and secondly the current international political situation.

Keywords: strategy, geopolitics, transition countries, international security.

Ветринский И., кандидат политических наук, научный сотрудник, Государственный университет «Институт всемирной истории НАН Украины» (Украина, Киев), salcicha@mail.ru

Особенности формирования стратегии национального развития для транзитивных стран: геополитический контекст

Система международной безопасности пребывает в кризисном состоянии, степень эскалации в рамках региональных точек напряжения угрожает глобальными потрясениями в будущем. Транзитивные страны находятся в зоне особого риска, поскольку их социально-экономические системы в силу своего нестабильного характера являются крайне уязвимыми перед потенциальными внешними угрозами и внутренними вызовами. Разработка и реализация комплексной стратегии национального развития, созданной с учетом геополитических факторов, призвана стать тем фундаментом, который обеспечит построение эффективной социально-экономической системы и будет способствовать устойчивому развитию транзитивных стран. Любая стратегия в первую очередь должна быть адаптирована к актуальным условиям и среде – во-первых, внутренних социально-экономических трансформаций, во-вторых текущей международно-политической ситуации.

Ключевые слова: стратегия, геополитика, транзитивные страны, международная безопасность.

* * *

УДК 321.6/7:342.3

Кисленко Р. В.,
аспірант кафедри політичних наук, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), romankyslenko@gmail.com

КЛАСИФІКАЦІЯ ГІБРИДНОГО ТИПУ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Представлено теоретичну розробку класифікаційних типів гібридних політичних режимів. На основі критеріїв, запропонованих німецькими політологами В. Меркелем і А. Круассаном, робиться спроба виокремлення бінарного протиставлення різновидів цього самостійного типу політичного режиму. Особливість запропонованої в статті класифікації полягає в тому, що вона охоплює політичні системи як демократичного, так і авторитарного спектрів гібридних режимів. Автор роботи намагався, крім інших методологічних вимог, дотриматись номінаційного принципу понятійної систематизації. Це суттєво полегшує сприйняття й аналіз, а також впорядковує термінологічний хаос, який має місце у вивчення гібридних політичних режимів.

Ключові слова: гібридний політичний режим, підтипи гібридного режиму, дефектна демократія, змалальний авторитаризм, ліберальний авторитаризм, успішний авторитаризм.

Спад «третьої хвилі» демократизації та зростаючий скептицизм щодо результатів багатьох транзитів за чверть століття стимулювали теоретизування щодо «політичної сірої зони» (Томас Карозерс) і, зокрема, гібридного типу режимів, які домінують у багатьох країнах незахідного світу. Спостерігачі відзначили «безпрецедентне зростання числа політичних систем, які не є демократичними, ні – умовно авторитарними» [10, р. 25]. Відчувається нагальна потреба з'ясування видової мапи, точніше простору «сірої зони» між ліберальною демократією і жорсткою диктатурою. Це уможливилось завдяки теоретичному виокремленню атрибутівних властивостей гібридних політичних систем і розкриттю вимірної поля функціонування політичних режимів загалом.

Гібридний режим – це суспільно-політичний феномен, який за цивілізаційними мірками виник відносно нещодавно й украй малодосліджений, порівняно, наприклад, із майже двох з половиною тисячолітнім досвідом вивчення демократії. Перші дискриптивні розвідки політичних систем із таким режимом [15] з'явилися лише в другій половині 1980-х рр. На початку останнього десятиріччя ХХ ст., у зв'язку з розчаруванням результатами трансформацій в Південно-Східній Азії й Екваторіальній Африці, посткомуністичними «заягненими транзитами» [14] та через непродуктивні режимні переходи «нових демократій» Латинської Америки, дослідники вже фундаментальніше підійшли у з'ясуванні сутності й особливостей «політичної сірої зони». З другої половини 1990-х років дану проблему науковці намагалися розв'язати за допомогою методологічного підходу «демократії з прикметниками» [9], із надією на те, що гібридизовані форми режимів – це перехідні стани суспільств на шляху трансформації від різноманітних недемократичних країн до консолідованих демократій.

Час показав, що подібні політико-режимні гібриди характеризуються певною інституційною стабільністю та спроможністю вдалої адаптації до нових історичних умов. Також очільники багатьох новоутворених держав, попри свою демократичну риторичку, таке враження, що і не думали відходити від авторитарних принципів управління. Тому все більше уваги приділялося теоретичним набуткам Хуана Лінца, котрий ще в 70-х роках ХХ ст. зазначав: «Режими, які не демонструють жодних намагань

побудувати в себе демократію, більш доцільніше описувати в якості «зменшених» форм авторитаризму» [13, р. 34]. Звідси, з початком 2000–х рр. набирає обертів інша група споріднених концепцій, які підходили у розв'язанні цього складного питання зі схожих теоретичних засад, але так би мовити, з протилежного боку – це «авторитаризм із прикметниками» [8].

Відтоді й понині згадані вище теоретичні підходи розвивалися паралельно, проте окремо вони виявилися малопродуктивними у вирішенні багатьох дослідницьких завдань, що постали перед транзитологією нещодавно. Існували також поодинокі спроби поєднання концепцій обох дослідницьких напрямів [7], які, тим не менш, хибували певною методологічною непослідовністю. Ключем до розкриття змісту сукупної теми «сірої зони» є передовсім послідовна та якомога повніша її систематизація. Адже через комплекс класифікації гібридних політичних режимів розкидається багатогранність складної сутності цього режиму.

Різні аспекти комплексної проблеми гібридних політичних режимів (пізнання амбівалентної сутності гібридного режиму та його багатогранного змісту, конструювання типів політичних режимів «сірої зони», виокремлення поліваріативних форм розвитку гібридів тощо) досліджували наступні, переважно західні, політологи: М. Богаард, Дж. Браунлі, Л. Вей, М. Вігель, Л. Даймонд, Т. Карозерс, Д. Кольер, А. Круассан, С. Левіцький, Х. Лінц, Ю. Мацієвський, В. Меркель, Л. Морліно, Г. О'Доннел, А. Шедлер, Г. Шипунов, Ф. Шміттер та ін.

Головною ціллю статті є побудова бінарної класифікації різних форм гібридних політичних режимів, що методологічно послідовно й систематизовано охоплювали б як демократичний, так авторитарний спектри двоїстого гібридного режиму.

У попередніх публікаціях [1] вже розглядалися окремі типології та класифікації гібридних режимів. У поточній роботі, своєю чергою, вперше робиться спроба поєднати набутки декількох розрізнених концепцій в одну теоретичну модель. Згідно з найелементарнішим сутнісним визначенням гібридний політичний режим – це спосіб функціонування політичної системи, що поєднує в собі риси демократичного й авторитарного владарювання. Він породжує нову якість політичного порядку за рахунок специфічного типу режимної інституціоналізації. Тобто, гібридні політичні системи функціонують, порівняно з демократичними й авторитарними, зовсім відмінним чином [4, с. 20], а також у різних унікальних формах прояву. З одного боку, вони існують, поєднуючи риси обох, а з іншого – саме на підставі особливого характеру поєднання одних і других ознак, вирізняються типологічно з-поміж двох інших. Отже, аналітично в цій категорії можна виокремити демократичний і авторитарний спектри. «Демократичний» і «авторитарний» у даному контексті – це умовні терміни, що узагальнюють домінуючі демократичні/недемократичні властивості гібридного режиму в тій чи іншій країні.

З існуючих на сьогодні концепцій евристично потенційною у сфері аналізу демократичної інституціоналізації політичних систем узагалі є «дефектна демократія» Вольфганга Меркеля та його співавторів. Головна перевага даного підходу полягає в тому, що В. Меркель типологічно формулює цілісний концепт

ліберальної демократії, як чи не найдієвішого різновиду демократичного типу режиму. Далі методом з'ясування дефектів від цього конструкту він виводить типи дефектних демократій. Методологічна корисність концепції дефектної демократії полягає у тому, що в єдиному за своєю емпірико-історичною сутністю феномені ліберальної демократії В. Меркель із Аурелем Круассаном виокремлюють теоретичні атрибути, які ґрунтовно ними розробляються. Такими є: загальне виборче право, ефективна монополія на панування з боку демократично легітимованих урядів, ліберальна правова та конституційна держава. Наголошуючи на тій або іншій характеристиці німецькі політологи виводять підтипи демократичного режиму через метод проліферації прикметників демократій, які уточнюють і вказують на визначальну рису функціонування політичних систем.

В ліберальних конституційно-правових демократичних системах у всіх трьох вимірах створюється інституційний мінімум для реалізації демократичних критеріїв панування. В усіх інших підтипах на підставі «пошкодження» чи недієвості відповідного виміру виводяться різновиди дефектних демократій. Прикметник «дефектна» стосується обмежень цих інституційних механізмів [3]. Заслуга В. Меркеля та А. Круассана – максимально чітко проведення теоретичних меж: по-перше, між демократіями й авторитарними системами; по-друге – між конституційно-правовою та дефектною демократіями і, по-третє – між «ушкодженими» демократіями й авторитаризмами.

В. Меркель і А. Круассан хоч і передбачають три типи режимів – демократію, авторитаризм і тоталітаризм – по-суті, працюють із двома першими майже не зачіпаючи останній. Оскільки зміст дефектних демократій, як і гібридних режимів у цілому, складають ознаки демократичного й авторитарного владарювання, аналіз тоталітарних держав перебуває поза межами як їхньої, так і нашої дослідницької уваги. Вчені з Університету Гейдельберга в теоретичній стратегії працюють із двочленною типологією політичних режимів. Вони комбінують два методологічних підходи: уточнюють ключовий концепт і будують обмежені підтипи ключового концепту [9]. В якості центрального концепту, з якого вони виводять три «відхилених» підтипи дефектної демократії, виступає ліберальна конституційно-правова демократія. Дефектні демократії є політичними режимами, що відповідають деяким, але не всім, центральним критеріям ключового концепту.

Таким чином, за В. Меркелем і А. Круассаном всі різновиди дефектної демократії, як і ліберальна конституційно-правова, належать до єдиного демократичного типу. В даному дослідженні всі дефектні демократії трактуються в якості підтипів демократичного спектру гібридного режиму, виходячи з трьохчленною типології політичних режимів: демократичний, гібридний і авторитарний (тоталітаризм, як залишкова категорія, інтерпретується як найрепресивніший різновид авторитарного типу). Це не суперечить логіці теорії німецьких авторів, а сприяє виконанню ширших дослідницьких завдань у контексті конструювання концепту гібридного політичного режиму та вдосконалення теорії режимів загалом на сучасному етапі її розвитку.

Спираючись на показник виключення значного сегменту дорослого населення з участі у виборах за ознакою раси, статі, етнічного або соціального походження, релігійної належності чи політико-ідеологічних поглядів, В. Меркель і А. Круассан типологізують відповідний режим як «виключаюча демократія». Якщо в політичній системі діють «групи вето», котрі позбавляють народних обранців доступу до певних владних сфер, у ній виникають територіальні й / або функціональні анклавні. Це порушує ефективну монополію демократично-легітимованого панування. Політологи номінують даний підтип дефектної демократії в якості «анклавного». У випадку недовісти чи відступу обраних внаслідок загальної та рівної електоральної участі представників народу від основних принципів дії правової держави (верховенство права, дотримання основних громадянських прав і свобод, поділ державної влади та взаємний контроль її гілок при особливо пильній увазі щодо незалежності судів тощо), режим не є конституційно-правовим, а значить – мова не йде про повноцінну ліберальну демократію. Цей дефект визначає назву підтипу, котра вже міцно закріпилася в літературі – «неліберальна демократія» [3].

Такою є класифікація В. Меркеля та А. Круассана демократичних, або подібних їм режимів. У ній знаходить місце частково методологічний суб'єктивізм, окремі ідеї німецьких авторів не є концептуально завершеними або ще потребують додаткової емпіричної аргументації та фактологічного осучаснення. Як би там не було вона є кроком уперед, порівняно з більшістю існуючих теоретичних побудов даної спрямованості. Щодо типологізації авторитарно орієнтованих політичних систем, зокрема «авторитарних гібридних режимів» [18, р. 20, 23], нині в цій галузі куди менші досягнення транзитологів. Існують безліч самостійних концепцій, але комплексних класифікацій немає.

Опрацювавши великий обсяг літератури, присвяченої «авторитаризму з прикметниками», було підібрано антиномії відповідно трьом вищевказаним різновидам дефектних демократій. За основу запропонованої синтетичної класифікації беремо критерії, підібрані все тими ж В. Меркелем і А. Круассаном. При цьому, головне на чому робиться наголос – чітке послідовне дотримання диспозитивної методології. На підставі конкретного функціонального виміру політичної системи встановлюємо однопорядкові підтипи гібридного режиму, як демократичного, так й авторитарного спектрів.

Якщо через порушення показника універсальності політичної участі виокремлюють «виключаючу демократію» (Естонія та Латвія в першій половині 1990-х роках), то її найпростіше сформульованим антипадом на загально-методологічному рівні є авторитарне правління з загальним виборчим правом. Протилежністю виключаючій демократії у межах гібридних режимів є політична система, в якій еліта намагається у неправовий спосіб утримувати монополію на владу, проте з різних причин і мотивів проводить регулярні вибори вищих державних органів. На сьогодні існує дві концепції, які досліджують специфіку функціонування гібридних політичних систем із явно авторитарними тенденціями управління, що інкорпоровали в собі виборчі процедури на системотворчому рівні. Це «електоральний» і «змагальний» авторитаризм.

Електоральні (у буквальному розумінні) авторитарні режими проводять регулярні вибори вищої виконавчої та законодавчої влади. Однак вони істотно і постійно порушують демократичні принципи свободи й справедливості їх здійснення з метою використання виборів як знаряддя авторитарного правління, а не «інструменту демократії» [16, р. 3]. На практиці це означає широке використання фальсифікацій під час голосування разом із цілеспрямовано несправедливим їх характером через нерівний розподіл ресурсів і застосування вибіркових репресій проти опозиції. Все це заради досягнення цілковитої перемоги на виборах правлячої групи чи лідера. Прикладами подібних режимів під час «третьої хвилі демократизації» можуть слугувати Азербайджан, Ефіопія, Замбія, Малайзія на зламі століть, після чого в перших двох авторитаризм почав консолідуватися, стаючи все репресивнішим та ін.

Голосування у країнах із «електоральним авторитаризмом» проводяться дійсно при загальному виборчому праві. Причому, режим намагається досягти максимальної явки з метою підвищення легітиматії. Вибори в них знаменуються тим, що хоч і мінімально, проте вони є плюралістичними, конкурентними та відкритими. У цьому вони схожі на країни зі «змагальним авторитаризмом». В обох опозиція допущена до виборів. Маючи невеликі шанси на перемогу, вона може регулярно обіймати місця у владних органах. Окрім того, проти опозиції не застосовують масових репресій, однак від вибіркових вона не застрахована. Необхідно відзначити, що при цьому рівень тиску на опозицію в режимах електорального авторитаризму все ж вищий, ніж у змагальному. В останньому репресії точкові та мають частіше юридичний, аніж фізичний характер.

Ось як визначає електоральний авторитаризм Андреас Шедлер: «Це режим, який не є демократією, проте водночас не використовує відкриті репресії регулярно. Організуючи періодичні вибори, такі режими намагаються отримати хоча б подобу демократичної легітимності, сподіваючись задовольнити як зовнішніх, так і внутрішніх акторів. Водночас, розміщуючи вибори в рамках жорсткого авторитарного управління, влада не допускає свого усунення виборчим шляхом. Еліта мріє пожинути плоди електоральної легітимності, уникаючи ризику демократичної невизначеності. Балансуючи між виборчим контролем і електоральною довірою, такі режими розташовуються в туманній зоні структурної амбівалентності» [17, р. 37].

Порушення ефективної демократично встановленої монополії на панування представників народу, обраних рівноправними виборами, призводить до формування в конкретній країні «анклавної демократії» як підтипу дефектної (Парагвай, Туреччина, Чилі в 1990-х рр. та ін.). «Порушниками» можуть виступати різноманітні млітаризовані формування чи транснаціональні корпорації та найчастіше такими є групи військових. При цьому, їхня панівна роль у політичній системі може бути законодавчо закріпленою. Тобто формальна законність як така не обов'язково відповідає критерію демократично легітимованих норм, що здатне спровокувати політичну нестабільність. Після певного періоду своєї присутності при владі зазвичай «армія повертається в казарми». Військові режими, до речі, на відміну від інших недемократичних, найбільш схильні демократизаційно

реформуватися, і будь-які спроби збереження військовим авторитарним режимом своєї влади зазвичай виходять із прагнення зберегти єдність армії та отримати амністію за минулі злочини [5, с. 26].

Тімоті Беслі та Масаюкі Кудамачу, аналізуючи ефективність окремих авторитарних систем, наголосили на політичній стабільності режимів, під якою мали на увазі гарантії безпеки селектората, контролюючого чинну владу. Вони зробили спробу пояснити відмінності між ефективними та неефективними диктатурами і запропонували теоретичну модель «успішного авторитаризму» (Гвінея з 1990-х років, Південна Корея в 1970–80-х роках, Туреччина на початку 80-х рр. XX ст.). У ньому регулярні вибори є не обов'язковим елементом політичної системи, проте відсутність відповідальності та горизонтальної підвітності політичного лідера компенсується існуванням селектората – групи осіб від яких залежить тривалість перебування лідера при владі [6, р. 12]. Авторитаризм визнається успішним, якщо у селектората є доступ до механізмів зміщення неефективного автократа, котрий знаючи про вірогідне усунення від владного крісла, прагне проводити ефективну політику, яка несе соціальні й економічні вигоди не лише для самого лідера чи селектората, а й для народу.

Альтернативою концепції «ефективного» чи «успішного» авторитаризму в якості теоретичного підґрунтя виокремлення підтипу гібридного політичного режиму авторитарного спектру за параметром монополії на владу може слугувати згадуваний вище «змагальний авторитаризм» Л. Вея і С. Левіцкого. В умовах змагального авторитаризму функціонують базові демократичні інститути, однак зловживання владою щодо опозиції призводять до того, що нормативні функції цих інститутів спотворюються. Опозиція обмежується на стадії висунення своїх кандидатів, не має повноцінного доступу до ЗМІ та піддається іншим елементам пресингу з боку пануючої еліти. В результаті такі вибори можна оцінити як «вільні, але не справедливі».

Відтак, під змагальним авторитаризмом розуміється конкретно-історичний режим при якому діючі представники влади дозволяють формальні демократичні інститути. При цьому пануючі еліти настільки часто й регулярно змінюють і порушують демократичні правила, що режим перестає відповідати базовим демократичним критеріям [12, р. 53]. В даному випадку розгляд цієї концепції допускається за рахунок того, що вона осмислює демократичні чинники політичного плюралізму та владної конкуренції в авторитарному типі режиму, котрі потенційно здатні трансформувати його як у гібридний режим, так і в демократію. Монополія на політичну владу особи–правителя, чи групи осіб – центральна характеристика авторитаризму – в таких системах зберігається, проте утримується методами, що не тягнуть санкції режиму з боку міжнародного співтовариства. Змагальними авторитаризмами можна вважати посттоталітарну Албанію, Гаїті з 2006 року, Кенію з кінця 1990-х рр. та ін.

Змагальний авторитаризм хоч і може передбачати мало не повноцінний набір формально-демократичних інститутів, однак наголошує на політико-владній конкуренції, що здатна змінити автократичну групу при владі. Тим не менш, попри термінологічну номінацію «змагальний авторитаризм» є в плані механізму зміню-

ваності ідентичним до тих демократичних гібридів, яким притаманний дефект функціональної анклавності чи брак ліберально-конституційних принципів політичного управління, що порушує ефективність монополії демократично легітимованого владарювання. У ракурсі конкретного демократичного дефекту він мало чим відрізняється від даймондівських понять квазі- чи псевдодемократії через недостатність авторитарно визначальних властивостей, принаймні в аргументації Л. Вея та С. Левіцкого.

Нарешті, протилежним «неліберальній демократії» різновидом зі сторони авторитарного спектру гібридного політичного режиму можна вважати «ліберальний авторитаризм». Популяризатор поняття неліберальної демократії (Венесуела за президентства У. Чавеса, Індонезія на початку XXI століття, Росія при Б. Єльцині, Філіппіни в період 1997–2010 рр. та ін.) Ф. Закарія кілька разів у своїй провідній праці згадує терміни «ліберальний авторитарний режим», «ліберальна автократія» та «ліберальний автократ» [2, с. 9, 94, 135, 278] так і не давши їм аби якого змістовного визначення. Інші авторів, які використовують дану категорію, також не дефініціюють її [11, р. 67; 19, р. 46, 268].

Не лише аналітично, але й історико-фактологічно Ф. Закарія обґрунтував окремішнє становлення і розвиток практик політичної демократії та лібералізму. Під демократією він розуміє передусім «процес обрання уряду», де «Вибори – відкриті, вільні та справедливі – складають сутність демократії... Уряди, сформовані за підсумками виборів, можуть виявитися неефективними, корумпованими, недалекоглядними, безвідповідальними, вмотивовані корисливими інтересами й нездатними проводити політику в ім'я загального блага. Подібна влада небажана, однак це не робить її недемократичною».

У свою чергу лібералізм («конституційний лібералізм») Ф. Закарія трактує з позиції відповідної політичної ідеології класичного періоду її існування XIX ст., що перш за все підкреслює значення особистої свободи (економічної, політичної, релігійної), одразу ж додаючи: «цей лібералізм є конституційним, оскільки розміщує в центрі політичного життя верховенство закону. Конституційний лібералізм розвивався в Західній Європі та Сполучених Штатах Америки як засіб захисту права індивіда на життя, власність, свободу слова й віросповідання. Задля забезпечення таких прав конституційний лібералізм наголошує на необхідності встановлення стримувань щодо державної влади, рівності всіх перед законом, неупередженості судів і трибуналів. Майже в усіх своїх варіаціях конституційний лібералізм наполягає, що у людей є певні природні (або «невід'ємні») права і що з метою забезпечення таких прав уряди повинні використовувати базовий закон, який встановлює межі їх власних повноважень».

Тільки після Другої світової війни західні держави поєднали демократію з конституційним лібералізмом (із тим значенням, яким оперує американський політолог). Тому дані поняття важко уявити собі у відриві один від одного, чи то у формі антиліберальної демократії або ліберальної автократії. Тільки насамкінець 1940-х рр. більшість західних країн стали повноцінними демократіями у сучасному розумінні цього слова. Однак ще за сто років до цього, майже всі вони засвоїли важливі аспекти конституційного лібералізму – верховенство закону, права

приватної власності та переважно поділ влади, а також свободу слова й об'єднань. Протягом тривалого часу новітньої історії влада в Європі та Північній Америці характеризувалася і відрізнялася від інших урядів у світі не демократичністю, а конституційним лібералізмом. «Західну модель управління» найточніше символізує не масовий плебісцит, а неупередженість суду [2, с. 7–10].

Ф. Закарія стверджує, що в демократизаційній перспективі становленню «стабільних ліберальних демократій» ліберальні авторитаризми більше сприяють, аніж неліберальні демократії, тобто ніж «режими, в яких перемішані виборність і авторитаризм» (с. 49, 89). Сутність ліберального авторитаризму полягає в поєднанні монополії правлячої сили на політичну владу з елементами лібералізму. Проте, в недемократичних умовах ліберальні практики завжди обмежені та несуть половинчастий характер. Типологічна особливість авторитаризму – монополія на політичну сферу. Мета ліберальної доктрини, навпаки, – обмеження абсолютизму влади будь-якого суб'єкта політики й тим самим гарантія громадянських свобод. Виникає заплутана ситуація поєднання з першого погляду несумісних явищ.

Тому, в статті пропонується власна система аргументації. Вказана політична система є авторитарною поскільки в будь-якому її різновиді та формі, існує контроль правлячої групи чи особи за владною діяльністю. Однак, якщо в консолідованих авторитаризмах допускається свавільне порушення автократом межі, що відокремлює публічну сферу від приватної, то категорія «ліберальний» вказує на гарантованість такого розмежування. На рівні суспільства діє верховенство закону – і правлячі групи, і громадяни рівні перед законом. Це практичний наслідок західної традиції політико-світоглядних уявлень, згідно з якою економічні, громадянські та релігійні свободи складають основу людського життя, гідності та приватної власності й непорушної автономії індивіда. Англо-саксонські країни приборкали диктатуру як народних мас, так суперпрезидента, багато в чому завдяки строгому дотриманню принципу поділу влади, передусім виконавчої та особливо з боку судової гілки. Проте в ліберальних автократіях, при рівності всіх перед законом і неупередженості судів, страждають політична рівноправність і деякі громадянські свободи.

Іншими словами, ознаками ліберального авторитаризму є: відсутність окремих базових свобод (найчастіше свободи слова та протестів); вибори не є обов'язковими та якщо й проводяться, то під наглядом і контролем домінуючої чи гегемонної сили в політичній системі, а її результати при по-справжньому чесних підрахунках не становлять загрози монополістській групі; принцип поділу влади та механізм стримування і противаг діють, але викривлені в бік виконавчої гілки; суди справно й справедливо працюють, однак через обмеженість для громадян публічних функцій, вони займаються переважно приватним правом; дія традиційних для авторитаризму неформальних практик, таких як клієнталізм, патерналізм, корупція та лобіювання всередині державного апарату тощо, або успішно приборкані, або мінімальні; може функціонувати так звана чесність уряду, завдяки якій виконавча влада користується максимальною довірою своїх громадян. Найповнішим втіленням ліберального авторитаризму в історії був Гонконг до включення у КНР і залишається Сінгапур. Значних успіхів досяг Тайвань

у 1980-х рр., перед тим як став на шлях становлення повноцінної демократії з середини 90-х років ХХ століття.

Підіб'ємо підсумки. Проблема цілісної розробки гібридного типу політичного режиму перебуває на початках. Непересічну роль у цьому процесі відіграє всебічна система його класифікації. В поточній статті запропоновані три критерії виокремлення різновидів гібридних режимів обох спектрів: загальне виборче право, ефективність монополії на панування з боку демократично легітимованих урядів і ліберальна правова та конституційна держава. На підставі даних вимірів обґрунтована доцільність виведення наступних бінарних режимів «політичної сірої зони»: «виключаюча демократія» – «електоральний авторитаризм»; «анклавна демократія» – «успішний авторитаризм»; «неліберальна демократія» – «ліберальний авторитаризм». Три види демократичного характеру гібридних режимів («дефектні демократії») були запозичені у В. Меркеля та А. Круассана. Натомість гібриди авторитарної спрямованості довелося підбирати критично переосмислюючи досвід наукового підходу «авторитаризм із прикметниками». Заслугою даної статті, також, є узагальнення особливостей «ліберального авторитаризму», що досі жодним тринзіологом не було здійснено. У подальших публікаціях буде обґрунтовано викладені вище теоретичні положення емпіричним матеріалом, верифікуючи їх, і тим самим буде здійснена спроба наочно зобразити динаміку розвитку видів режимних гібридів в історико-прикладній перспективі.

Список використаних джерел

1. Батюк Д. А. Типологія гібридних політичних режимів / Д. А. Батюк, Р. В. Кисленко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2013. – Вип. 6 (1). – С. 18–23.
2. Закарія Ф. Будущее свободы: неліберальная демократия в США и за их пределами / Ф. Закарія; [пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева]. – М.: Ладомир, 2004. – 383 с.
3. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I) / В. Меркель, А. Круассан // Полис: Полит. исслед. – 2002. – №1. – С. 6–17.
4. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (II) / В. Меркель, А. Круассан // Полис: Полит. исслед. – 2002. – №2. – С. 20–30.
5. Харитоновна О. Г. Недемократические политические режимы / О. Г. Харитоновна // Политическая наука. – 2012. – №3. – С. 9–30.
6. Besley T. Making autocracy work / T. Besley, M. Kudamatsu // Institutions and Economic Performance / E. Helpman (ed.). Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2008. – P. 452–510.
7. Bogaards M. How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism / M. Bogaards // Democratization. – 2009. – Vol. 16. – No. 2. – P. 399–423.
8. Brownlee J. Authoritarianism in an age of democratization / J. Brownlee. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2007. – 264 p.
9. Collier D. Democracy with adjectives: Conceptual innovation in comparative research / D. Collier, S. Levitsky // World Politics. – 1997. – Vol. 49. – No. 3. – P. 430–451.
10. Diamond L. J. Thinking about hybrid regimes / L. J. Diamond // Journal of Democracy. – 2002. – Vol. 13. – No. 2. – P. 21–35.
11. Ferranti de D. M. How to improve governance: a new framework for analysis and action / D. M. De Ferranti, J. Jacinto, A. J. Ody. – Washington, DC: Brookings Institution Press, 2009. – 189 p.
12. Levitsky S. The rise of competitive authoritarianism / S. Levitsky, L. Way // Journal of Democracy. – 2002. – Vol. 13. – No. 2. – P. 51–65.
13. Linz J. J. Totalitarian and authoritarian regimes / J. J. Linz. – Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000. – 343 p.
14. McFaul M. The perils of a protracted transition / M. McFaul // Journal of Democracy. – 1999. – Vol. 10. – No. 2. – P. 4–18.
15. O'Donnell G. Transitions from authoritarian rule: Tentative conclusions about uncertain democracies / G. O'Donnell, P. C. Schmitter. –

Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1986. – 96 p.

16. Schedler A. The logic of electoral authoritarianism / A. Schedler // Electoral authoritarianism. The dynamics of unfree competition / edited by A. Schedler. – Boulder: Lynne Rienner, 2006. – P.1–23.

17. Schedler A. The menu of manipulation / A. Schedler // Journal of Democracy. – 2002. – Vol.13. – No.2. – P.36–50.

18. Sedelius S. Towards presidential rule in Ukraine: Hybrid regime dynamics under semi-presidentialism / S. Sedelius, T. Berglund // Baltic Journal of Law and Politics. – 2012. – Vol.5. – No.1. – P.20–45.

19. To lead the world: American strategy after the Bushdoctrine / edited by M. P. Leffler and J. W. Legro. – Oxford; New York: Oxford University Press, 2008. – 303 p.

References

1. Batjuk D. A. Typologija gibrydnyh politychnyh rezhymiv / D. A. Batjuk, R. V. Kyslenko // Filozofija i politologija v konteksti suchasnoi kul'tury. – 2013. – Vyp.6 (1). – S.18–23.

2. Zakarija F. Budushhee svobody: neliberal'naja demokratija v SShA i za ih predelami / F. Zakarija; [per. s angl. pod red. V. L. Inozemceva]. – M.: Ladimir, 2004. – 383 s.

3. Merkel' V. Formal'nye i neformal'nye instituty v defektnyh demokratijah (I) / V. Merkel', A. Kruassan // Polis: Polit. issled. – 2002. – №1. – S.6–17.

4. Merkel' V. Formal'nye i neformal'nye instituty v defektnyh demokratijah (II) / V. Merkel', A. Kruassan // Polis: Polit. issled. – 2002. – №2. – S.20–30.

5. Haritonova O. G. Nedemokraticheskie politicheskie rezhimy / O. G. Haritonova // Politicheskaja nauka. – 2012. – №3. – S.9–30.

6. Besley T. Making autocracy work / T. Besley, M. Kudamatsu // Institutions and Economic Performance / E. Helpman (ed.). Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2008. – P.452–510.

7. Bogaards M. How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism / M. Bogaards // Democratization. – 2009. – Vol.16. – No.2. – P.399–423.

8. Brownlee J. Authoritarianism in an age of democratization / J. Brownlee. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2007. – 264 p.

9. Collier D. Democracy with adjectives: Conceptual innovation in comparative research / D. Collier, S. Levitsky // World Politics. – 1997. – Vol.49. – No.3. – P.430–451.

10. Diamond L. J. Thinking about hybrid regimes / L. J. Diamond // Journal of Democracy. – 2002. – Vol.13. – No.2. – P.21–35.

11. Ferranti de D. M. How to improve governance: a new framework for analysis and action / D. M. De Ferranti, J. Jacinto, A. J. Ody. – Washington, DC: Brookings Institution Press, 2009. – 189 p.

12. Levitsky S. The rise of competitive authoritarianism / S. Levitsky, L. Way // Journal of Democracy. – 2002. – Vol.13. – No.2. – P.51–65.

13. Linz J. J. Totalitarian and authoritarian regimes / J. J. Linz. – Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000. – 343 p.

14. McFaul M. The perils of a protracted transition / M. McFaul // Journal of Democracy. – 1999. – Vol.10. – No.2. – P.4–18.

15. O'Donnell G. Transitions from authoritarian rule: Tentative conclusions about uncertain democracies / G. O'Donnell, P. C. Schmitter. – Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1986. – 96 p.

16. Schedler A. The logic of electoral authoritarianism / A. Schedler // Electoral authoritarianism. The dynamics of unfree competition / edited by A. Schedler. – Boulder: Lynne Rienner, 2006. – P.1–23.

17. Schedler A. The menu of manipulation / A. Schedler // Journal of Democracy. – 2002. – Vol.13. – No.2. – P.36–50.

18. Sedelius S. Towards presidential rule in Ukraine: Hybrid regime dynamics under semi-presidentialism / S. Sedelius, T. Berglund // Baltic Journal of Law and Politics. – 2012. – Vol.5. – No.1. – P.20–45.

19. To lead the world: American strategy after the Bushdoctrine / edited by M. P. Leffler and J. W. Legro. – Oxford; New York: Oxford University Press, 2008. – 303 p.

Kyslenko R. V., postgraduate student of the Department of Political Science, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), romankyslenko@gmail.com

Classification of the hybrid type of political regimes

This article deals with the theoretical formulation of the hybrid political regimes' classification types. An attempt to provide a binary contrast of different types of this kind of political regimes is made on the basis of criteria proposed by German political scientists W. Merkel and A. Croissant. The main feature of the classification set out in

this article is that it embraces political systems of both democratic and authoritarian hybrid regimes. Among other methodological requirements, author seeks to adhere to the nomination principle of the terms' systematization. All this facilitates general perception and analysis, as well as organizes terminological confusions naturally occurring during researches on the hybrid political regimes.

Keywords: hybrid political regime, subtypes of hybrid regime, defective democracy, competitive authoritarian, liberal authoritarianism, successful authoritarianism.

Кисленко Р. В., аспирант кафедри політичних наук, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), romankyslenko@gmail.com

Классификация гибридного типа политического режима

Представлено теоретическую разработку классификационных типов гибридных политических режимов. На основании критериев, предложенных немецкими политологами В. Меркелем и А. Круассаном, совершена попытка выделения бинарного противопоставления разновидностей этого самостоятельного типа политического режима. Особенность классификации, предложенной в статье, заключается в том, что она охватывает политические системы как демократического, так и авторитарного спектров гибридных режимов. Автор работы пытался, кроме других методологических требований, соблюсти номинационный принцип понятийной систематизации. Это существенно облегчает восприятие и анализ, а также упорядочивает терминологический хаос, который сопутствует исследованию гибридных политических режимов.

Ключевые слова: гибридный политический режим, подтипы гибридного режима, дефектная демократия, состязательный авторитаризм, либеральный авторитаризм, успешный авторитаризм.

УДК 32:316.64+316.422

Колісниченко Р. М., кандидат політичних наук, доцент, директор, Кіровоградський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом (Україна, Кропивницький), RMK7@ukr.net

ЗАГАЛЬНОПЛАНЕТАРНИЙ КОНТЕКСТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛІСТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДСТВА

Здійснено аналіз особливостей розуміння населенням світу сучасних тенденцій щодо загострення глобальних проблем, суспільних оцінок правильності існуючого напрямку світового розвитку, вірогідності, що людство знайде спосіб подолати існуючі соціальні, екологічні, економічні світові проблеми і майбутні покоління матимуть вищу за нинішню якість життя. Критично проаналізовано, розроблений експертами компанії «GlobeScan» індекс «Надія», що відображає рівень суспільної надії чи безнадійності відносно вирішення світових проблем. Досліджено оцінки людьми власного внеску у подолання світових викликів у взаємозв'язку з рівнем оптимізму щодо гуманізації глобальних відносин. Доведено необхідність об'єктивного інформування населення світу стосовно переліку напрямків їх можливих дій, необхідних для дієвого розв'язання світових проблем.

Ключові слова: глобалістична свідомість, людство, світ.

Одним з найбільш актуальних напрямків глобалістики є дослідження особливостей сучасного розвитку глобалістичної свідомості населення світу як чинника гуманізації глобальних відносин, подолання найбільших світових небезпек, забезпечення справедливого світового порядку. Вагомість значення детального наукового аналізу специфіки трансформації глобалістичної свідомості людства підтверджується її визначальним впливом на планетарні політико-культурні процеси, формування політичної культури, вироблення загальної стратегії цивілізаційного розвитку.

Світова трансформація суспільної свідомості є предметом досліджень В. Андрющенка, І. Надольного, Ю. Кулагіна, Л. Смержа, інших науковців [2; 8; 9]. На дослідженні глобального стану політичної свідомості сконцентрували увагу В. Бебик, Л. Нагорна, М. Остапенко, інші вчені [1; 4; 5]. Особливості трансформації